

धर्म आणि सहजधर्म

डॉ. मनोज भाटवडेकर

छोट्या शहरातून मोठ्या शहरात आल्यामुळे चैतन्य बावरला होता. सगळं वातावरणच बदललं होतं. तो अभ्यासातही मागे पडायला लागला होता. पण त्याच्या आईवडिलांना धीर नव्हता. त्याला समजून घेण्याऐवजी त्यांनी क्लासमध्ये डांबलं आणि कहर म्हणजे त्यासाठी धार्मिक कर्मकांडांचा आश्रय घ्यायला सुरुवात केली. चैतन्यची समस्या यामुळे अधिकच बळावली.

“मी चैतन्यची मावशी. मी तुमच्याकडे येण्याचं मुख्य कारण मला तुमच्याशी आधी काही गोष्टी बोलायच्या आहेत. चैतन्यचे आईवडील तुमच्याकडे यायला आधी अजिबात तयार नव्हते. मी त्यांना मोठ्या मुश्किलीने तुम्हाला भेटण्यासाठी तयार केलंय. ते तुमच्याकडे चार दिवसांनी येणार आहेत. त्याआधी तुम्हाला काही गोष्टी सांगाव्यात म्हणून मी आले. हरकत नाही ना तुमची?”

असे प्रसंग अगदीच दुर्मीळ नसतात. समोर बसलेल्या बाई त्यांच्या सुरावरून एकंदरीत समंजस वाटत होत्या. (नाहीतर अशा भूमिकेतली मंडळी भलत्यावेळी - म्हणजे डॉक्टर घरी झोपल्यानंतर त्यांना झोपेतून उठवून, ‘मी काय म्हणते, तुम्ही त्यांना हे सांगाच, आणि हो, हेही सांगा इ. इ. अशा सुरात दटावत असतात. त्यांची अशीही अपेक्षा असते की आपण कोण आहोत हे न सांगताच डॉक्टरांनी आपला जगप्रसिद्ध आवाज ओळखावा ! असो.) त्यांच्या एकंदरीत दृष्टिकोनांवरून त्यांचा मानसोपचारावर विश्वास असावा असं वाटत होतं. चैतन्यची केस अजूनही उपचारासाठी यायची होती. त्याआधी केसबदल काही मौलिक माहिती चैतन्यच्या मावशीकडून मिळण्याची शक्यता होती. म्हणून मी म्हटलं, ‘तुम्ही ज्याअर्थी आधी काही सांगण्यासाठी आलात, त्याअर्थी ते केसच्या दृष्टीने महत्त्वाचंच असणार. तेव्हा बोला.’

“थँक यू डॉक्टर, चैतन्यची आई माझी धाकटी बहीण. लहानशी पार्टटाईम नोकरी करते. नवरा बँकेत नोकरीला आहे. चैतन्य हा त्यांचा दहा वर्षांचा एकुलता एक मुलगा. त्या दोघांच्या त्याच्याविषयीच्या तक्रारी हल्ली खूप वाढत चालल्या आहेत. तो नीट बोलत नाही. उध्दटासारखी उलट उत्तरं देतो, अभ्यासात गेली तीन वर्ष तो मागे पडत चाललाय अशा तक्रारी त्याचे आईवडील तुम्हाला सांगतील. पण त्याच्या मागची पार्श्वभूमी तुम्हाला ते पूर्ण सांगतील की नाही मला शंका आहे. तीन वर्षांपूर्वी ही मंडळी मुंबईला आली. इतकी वर्ष ती नागपूरला होती. चैतन्यचं सगळंच वातावरण बदललं. तिथे त्यांचं घर मोठं होतं. त्याला खेळायला खूप मित्र होते. शाळा घराजवळ होती. अभ्यासांचा ताण कमी होता. एकदम मोठ्या

शहरात आल्यावर फरक पडतोच, नाही का? आतां त्याला रोज एक तास बसने प्रवास करून शाळेत जावं लागतं. त्यांचं घर लहान आहे. ते जिथे राहताहेत तिचे फारशी मुलं नाहीत. मुळात चैतन्य माणसांचा खूप भुकेला आहे. नागपूरला आजी - आजोबा असतात. त्यांचाही सहवास आता त्याला मिळत नाही. या सगळ्याचा कुठेतरी अभ्यासावर परिणाम होणारच. तो मुंबईत आल्यावर पहिल्या वर्षी जेमतेम काठावर पास झाला. शाळेतून घरी तंबी आली - तुम्ही घरी नीट अभ्यास करून घ्या. नाहीतर आम्ही शाळेतून नाव कमी करू, आमच्या शाळेचा स्टँडर्ड चांगला आहे. अर्थातच या गोष्टीचा त्याच्या आईवर खूप दबाव आला. त्यांनी लगेच त्याला क्लासला पाठवायला सुरुवात केली. गणितासाठी आणखी एक शिकवणी लावली. मुंबईत काय, या गोष्टी नवीन नाहीत म्हणा! पण चैतन्यच्या दृष्टीने हा नवीन दिनक्रम खूपच त्रासदायक व्हायला लागला. दिवसभर घाण्याला जुंपलेल्या बैलासारखं राबायचं, विरंगुळा म्हणजे फक्त टी.व्ही., खेळणं जवळजवळ नाहीच. मी त्यांच्या मागे लागूनलागून त्याचा दोन विषयांचा क्लास बंद करायला लावला आणि आठवड्यातून एकदा मी त्यांचं गणित आणि इंग्लिश बघत जाईन असं आश्वासन त्यांना दिलं. त्याप्रमाणे आता मी बघतेही. तेव्हापासून निदान दोन गोष्टी झाल्या - त्याची फरफट थांबली आणि आमच्याकडे त्याचं येणंजाणं सुरू झालं. आमच्या सोसायटीत बरीच मुलं आहेत. त्यांच्याशी खेळणं, मिसळणं हे थोडा वेळ का होईना, होतंय पण आता त्याचा अभ्यासाही वाढलाय. तो त्याच्या मानाने प्रयत्न करतोही, पण या गोष्टी सुधारायला वेळ लागणारच, नाही का? त्याच्या आईवडिलांना कुठल्याही गोष्टीत धीर म्हणून नाही. मधूनमधून त्याच्या शाळेतून काहीतरी शेरे येत असतात. माझं म्हणणं काय- शिक्षक त्यांचं काम करतायत, आपण आपलं करावं. प्रत्येक गोष्टीला असं गडबडून कसं चालेल? मी एकटी खूपच बोलतेय डॉक्टर. तुम्हाला मध्ये काही विचारायचंय का?"

‘चैतन्यच्या बुद्धिमतेबद्दल तुम्ही एकूण काय म्हणाल?’

“तो अगदी फार हुशार वगैरे नसला, तरी मध्यम आहे. गणित आणि इंग्लिश या दोन विषयांतले तो जरा घाबरतो पण स्वभावाने तो हळवा आहे.”

‘तीन वर्षांत, मला वाटतं, तो या सगळ्या प्रकारातला रुळला असावा, नाही का?’

“हो, म्हणजे एकूण या दिनक्रमाला, मुंबईच्या आयुष्याला रुळला, पण एक नवीनच समस्या त्याच्या आईवडिलांनी करून ठेवलीय.”

‘कोणती?’

“मी म्हटलं नाही का, त्यांना कुठल्याच गोष्टीचा धीर नाही. त्यांनी कुठलातरी ज्योतिषी गाठला. चैतन्यच्या वडिलांचा ज्योतिषावर खूप विश्वास आहे. जरा खुट्टे झालं की ते ज्योतिष्याकडे घाव घेतात. या ज्योतिष्याने त्यांना असं सांगितलं की पुढची दोन वर्षे चैतन्यचे ग्रह वाईट आहेत. राहूची आणि ‘कसलीतरी’ युती आहे. मला त्यातलं काही कळत नाही, म्हणून मी कसलीतरी म्हणतेय. त्यावर उपाय म्हणून त्या

ज्योतिष्याने काही गोष्टी करायला सांगितल्यायत. त्याची आई आठवड्यातून दोन वार उपास करते. वडील रोज कसलंतरी स्तोत्र वाचतात. मुख्य म्हणजे चैतन्यलाही या कर्मकांडात सामील करून घ्यायला त्या ज्योतिष्याने सांगितलंय. त्याने म्हणे दर शनिवारी देवळात जायचं, देवाला अमुक अमुक वाहायचं, सगळ्यात वार्ड म्हणजे त्या ज्योतिष्याच्या सांगण्यावरून त्यांनी चैतन्यचं नॉनव्हेज बंद करून टाकलंय. तेव्हापासून तो जास्तच चिडचिडा झालाय. त्याला नॉनव्हेज खायला मनापासून आवडतं. त्याच्या वडिलांना अचानक असं वाटायला लागलं की आपल्या घरातलं धार्मिक वातावरण कमी झाल्यामुळे हे त्रास होतायत त्याच्यावर आम्ही म्हणे धार्मिक संस्कार करतो आहोत असं त्यांनी मला सांगितलं. त्यांना मी आणि माझ्या मिस्टरांनी सांगण्याचा प्रयत्न केला, की जी काही धार्मिक कृत्यं - कृत्य कसली हो, कर्मकांडच म्हणायला हवीत - ती तुमच्यापुरती मर्यादित ठेवा, त्या लहान मुलाला उगाचच त्याच्यात अडकवू नका. हे सगळं ते तुम्हाला सांगणार नाहीत, म्हणून मी मुद्दाम तुमच्याकडे आले. तुम्ही तुमच्या पध्दतीने त्यांच्याकडून ही माहिती काढून घ्यालचं.”

लहान मुलांचा ‘धर्म’ काय असतो? समोर असलेलं आयुष्य आनंदाने जगणं. मुद्दाम मन मारून आवडत्या गोष्टींपासून मुलाला वंचित राहावं लागणं यातून ‘धार्मिक संस्कार’ कसे काय होतात, हा चर्चेचा मुद्दा होऊ शकतो. त्याग वगैरेची शिकवण यातूनच मुलांना मिळते असाही दावा काही जण करतात. पण त्याग करण्यासाठी आवडीचा खाद्यपदार्थच का हवा? ज्या गोष्टी खरोखरच त्याज्य आहेत अशा अनेक गोष्टींच्या त्यागाची शिकवण मुलांना आपण देऊ शकतो. धर्म हा जीवनापेक्षा वेगळा नसतो आणि आपल्या सहजधर्माहून तो नक्कीच वेगळा नसतो. हे संस्कार मुलांवर होणं खरं जरूरीचं आहे. पुन्हापुन्हा एकच सांगावंसं वाटतं की, उपचारापेक्षा आचारविचार जास्त महत्त्वाचे !

आपलं महानगर, दि.१६/११/१९९९
काही बोलायाचे आहे